

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

«Затверджено»

Голова приймальної комісії
Волинського національного
університету імені Лесі Українки

Анатолій МБОСЬ

« 03 » квітня 2023 р.

Протокол № _____

ПРОГРАМА
ФАХОВОГО ІСПИТУ
ДЛЯ УЧАСТІ У КОНКУРСНОМУ ВІДБОРІ ДЛЯ ЗДОБУТТЯ ДРУГОГО
(МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

на основі раніше здобутих рівнів вищої освіти бакалавра (НРК 6),
магістра, освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста (НРК 7)

ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 014.03 СЕРЕДНЯ ОСВІТА (ІСТОРІЯ)»

(освітньо-професійна програма – СЕРЕДНЯ ОСВІТА. ІСТОРІЯ,
ПРАВознавство

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Вступне випробування з історії окреслює своєю метою визначення рівня набутих знань вступників з історії України, всесвітньої історії, методики навчання історії, їх вміння самостійно аналізувати історичні та сучасні суспільні явища, застосовувати у навчанні та на практиці набуті історичні знання, вміло користуватися досягнутими методами, методичними прийомами і засобами навчання історії та правознавства. Вступники мають продемонструвати здатність бачити суспільну ретроспективу та прогнозувати історичну перспективу, давати оцінки історичним постатям та їх діяльності, володіти здатністю оперувати понятійним та термінологічним апаратом, формувати культуру наукової дискусії, показати навички застосування одержаних знань та вмінь при вирішенні наукових та професійних педагогічних завдань, оволодіти методологією наукової та педагогічної діяльності, вирішувати комплексні спеціалізовані проблеми в процесі навчання та професійної педагогічної діяльності.

Вступне випробування з історії включає питання з курсів історії України, всесвітньої історії та методики навчання історії у формі тестів. Ці завдання відповідають кваліфікаційним вимогам до фахівця підготовленого відповідно до освітньо-професійної програми спеціальності 014 «Середня освіта (Історія).

ТЕМАТИЧНИЙ ВИКЛАД ЗМІСТУ

Історія України

Блок 1 : Давня та середньовічна історія України

Палеоліт на території України, час і шляхи її заселення найдавнішою людиною. Археологічні культури мезоліту і неоліту України. Бронзовий вік України: загальна характеристика епохи. Загальна характеристика давньоруського періоду. Особливості соціально-економічного розвитку давньоруських міст. Давньоруські селища. Городища. Поховальний обряд населення України давньоруського часу.

Стародавнє населення України у ранньозалізну добу. Давні слов'яни на території України. Виникнення держави у східних слов'ян та основні етапи її історичного розвитку

Давньоруська держава за перших князів (Олега, Ігоря, Ольги та Святослава). Політичний, соціально-економічний та культурний розвиток Києво-Руської держави за Володимира Великого та Ярослава Мудрого. Основні тенденції розвитку Київської Русі у 1054–1113 рр. Володимир Мономах, його внутрішня та зовнішня політика. Київська Русь у другій половині 20-х – на початку 30-х рр. XII ст. Причини роздробленості Давньоруської держави. Галицько-Волинська держава у часи правління Данила Галицького.

Українські землі під владою Литви. Вплив культури руських земель на Литву. Кревська унія (1385 р.). Острівська угода 1392 р. Становлення політико-адміністративного устрою та управління в Україні.

Соціально-економічний розвиток України наприкінці XIV – в першій половині XVII ст.

Стан сільського господарства. Зростання феодального землеволодіння. Фільваркова система господарства. Категорії селянського населення. Посилення феодально-кріпосницького гноблення (форми феодальної ренти, закріпачення селян і зростання визиску їх). Юридичне оформлення кріпосного права. Литовські Статути (1529, 1566 і 1588 рр.)

Люблінська унія 1569 р. Загарбання шляхетською Польщею Київщини, Волині, Брацлавщини. Українські землі після Люблінської унії. Річ Посполита.

Виникнення козацтва. Запорізька Січ та її прогресивна роль в історії України. Територія, умови і джерела формування козацтва. Соціальна нерівність у середовищі козацтва. Виникнення Запорізької Січі та її устрій. Символіка. Воєнне мистецтво козацтва. Зв'язки запорізького та донського козацтва. Боротьба козацтва проти турецько-татарської агресії.

Утворення реєстрового козацтва. заняття і побут козаків. Культурне життя на Запорізькій Січі (освіта, релігія, архів Коша Запорізької Січі). П. Сагайдачний.

Блок 2 : Історія України нового часу (друга половина ХУІІ - ХУІІІ ст.).

Визвольна війна в Україні середини ХУІІ ст. (Хмельниччина 1648–1657 рр.). Передумови, причини та характер Хмельниччини. Зиновій Богдан Хмельницький. Збарасько-Зборівська кампанія 1649 р. Битва під Берестечком та інші бої. Українсько-російська угода 1654 р. «Переяславська легенда». Віленське перемир'я 1656 р. Смерть Б. Хмельницького 1657 р. Місце Хмельниччини в історії України та Європи.

Руїна. Геополітичні причини Руїни. Іван Виговський. Гадяцький трактат, Юрій Хмельницький. Слободищенський трактат 1660 р. Чорна рада 1663 р. Гетьман Петро Дорошенко – «сонце Руїни». Гетьманування Д. Многогрішного та І. Самойловича. Підпорядкування Київської митрополії московському патріархатові.

Гетьманщина в останній чверті ХУІІ–80-х рр. ХУІІІ ст. Гетьманщина: термінологія, періодизація та історіографія. Політична історія козацького Гетьманату від Івана Мазепи до Кирила Розумовського. Північна війна і українські землі: між Росією, Швецією та Польщею. Гетьманування Пилипа Орлика на вигнанні «Пакти і конституції відносно прав і вольностей Війська Запорозького ...» 1710 р. Українська козацька держава за гетьманування Івана Скоропадського та Павла Полуботка. Перша Малоросійська колегія «Золота осінь» козацького Гетьманату – гетьманування Кирила Розумовського. Ліквідація автономії Гетьманщини.

Запорізька Січ у другій половині ХУІІ – ХУІІІ ст. Військо запорозьке низове в період Хмельниччини і Руїни. Боротьба проти турецько-татарської. Кошовий отаман Іван Сірко. Запоріжжя доби Івана Мазепи. Повстання Петра Іваненка (Петрика). Кошовий-мазепинець Кость Гордієнко. Зруйнування Січі 1709 р. Кам'янська і Олешківська Січі. Суспільно-політичний устрій Нової (Покровської) Січі на р. Підпільній. Господарство Запоріжжя. Митна політика Коша. Запорізькі зимівники. Причини, привід та ліквідація Запорізької Січі 1775 р. і подальша доля запорожців.

Народно-визвольні рухи в Україні ХУІІІ ст. Політичні та суспільно-економічні передумови загострення визвольної боротьби: національне та селянське питання. Перші гайдамацькі виступи на Правобережжі у першій половині ХУІІІ ст. Селянські рухи на Лівобережжі та Слобожанщині. Коліївщина 1768 р. Максим Залізняк та Іван Гонта. Правобережна Україна у ХУІІІ ст. Адміністративно-політичний та господарський устрій. Приєднання Київщини, Брацлавщини, Поділля та Східної Волині до Росії.

Культура України у ХУІІІ ст. Освіта та наука. Книгодрукування. Фольклор. Література. Мова. Театр. Музика. Архітектура. Образотворче мистецтво. Матеріальна культура. Побут.

Блок 3 : Історія України нового часу.

Соціально-економічний розвиток українських земель в Російській імперії (перша половина ХІХ ст.). Інкorporація українських земель до складу Російської імперії наприкінці ХУІІІ – на початку ХІХ ст. Адміністративно-територіальний устрій. Ліквідація Литовського статуту (1831 р.) та Магдебурзького права (1835 р.). Криза поміщицького господарства. Переростання середньовічної промисловості у індустріальну. Становлення буржуазних відносин. Технічна революція в українській промисловості. Загострення соціальних суперечностей.

Національно-культурне відродження Наддніпрянської України (кінець ХУІІІ - початок ХІХ ст.). Початок українського національного відродження. Формування національної інтелігенції. Політизація українського національного руху в Російській імперії (перша половина ХІХ ст.). Кирило-Мефодіївське товариство. Теоретичне обґрунтування української ідеї та перша українська політична програма в ХІХ ст. Т. Г. Шевченко

Західноукраїнські землі у складі імперії Габсбургів (перша половина ХІХ ст.). Інкorporація західноукраїнських земель до складу імперії Габсбургів. Початок національного відродження. «Клерикальне товариство» Івана Могилянского. «Руська трійця». Маріан

Шашкевич. Іван Вагилевич. Яків Головацький. Альманах «Русалка Дністрова». Економічна політика австрійського уряду. Північна Буковина, Закарпаття.

Революція 1848 р. «Головна руська рада». «Руський собор». Боротьба за автономію Східної Галичини. Закарпаття та Північна Буковина під час революції 1848–1849 рр.

Наддніпряньська Україна після скасування кріпосного права. Реформи 70-80-х років XIX ст. Скасування кріпосного права, проведення реформи 1861 р. у життя. Зміни в політико-правовому становищі селянства. Реформи 60–70-х років.

Індустріалізація економіки в другій половині в XIX ст. Завершення промислового перевороту. Колоніальний характер політики Російської держави в Україні. Волинь в умовах індустріалізації економіки Росії.

Громадівський та земський рух (друга половина XIX ст.). Українська громада в Петербурзі. Журнал «Основа». Перший етап громадівського руху. «Українська громада». Хлопомани. «Чернігівський листок». Польське повстання 1863–1864 рр. Валуєвський указ. Другий етап громадівського руху. «Київський телеграф». Земський указ 1876 р. «Киевская старина». Михайло Драгоманов. Активізація громадівського студентського руху в 90-х роках. «Братерство тарасівців».

Наддніпряньська Україна на початку XX ст.

Східна Галичина, Північна Буковина та Закарпаття (друга половина XIX - початок XX ст.). Початок трудової еміграції. Еміграція в США, Канаду, Аргентину. Сезонна еміграція до Німеччини і Саксонії. Економічне поживлення 60-х років XIX ст.

Західноукраїнські землі - центр національно-визвольного руху (друга половина XIX - початок XX ст.). Політичні зміни в імперії Габсбургів після революції 1848–1849 рр. «Московфільство». «Народовці». «Русько-українська радикальна партія». І.Франко. М.Павлик. Студентський та молодіжний рух. Українські національні-спортивні організації «Сокіл», «Січ», «Пласт». Становище українців Північної Буковини та Закарпаття,

Культура України в другій половині в XIX ст. Освітній рух широких народних мас. Початкова освіта. Середня і вища освіта. Наука. Література. Драматургія та театр. Музика. Образотворче мистецтво. Народна творчість, побут і звичаї.

Україна в Першій світовій війні. Початок Першої світової війни. Українські землі напередодні війни. Заснування Головної української ради у Львові. Створення Союзу визволення України. Формування легіону Січових стрільців. Ставлення до війни на Наддніпрянщині. Воєнні дії на території України упродовж війни. Окупація російськими військами Галичини та Північної Буковини. Назрівання глибокої економічної та політичної кризи в Російській та Австро-Угорській імперіях.

Блок 4: Новітня історія України

Українська революція.

Утворення Центральної Ради, її склад і політична програма. М. Грушевський. Початок українізації армії. Виникнення Вільного козацтва. Український національний Конгрес. П Всеукраїнський військовий з'їзд. I Універсал Центральної Ради. Утворення Генерального секретаріату. В.Винниченко. II Універсал Центральної Ради. Збройний виступ самостійників. «Тимчасова інструкція Генеральному секретаріату Тимчасового уряду на Україні». Послаблення позицій Центральної Ради. Здобутки і прорахунки Центральної Ради в державотворчому процесі та соціальній політиці. З'їзд народів Росії в Києві. III Універсал і проголошення Української Народної Республіки. Досягнення і невдачі Центральної Ради у зовнішній політиці. Війна радянської Росії з Українською Народною Республікою. Проголошення незалежності УНР. Ультиматум російського Раднаркому і початок війни більшовиків із Центральною Радою. Проголошення у Харкові радянської влади IV Універсал Центральної Ради та проголошення незалежності УНР. Перша спроба радянської України. Регіональні «республіки».

Україна в боротьбі за збереження державної незалежності (1918-1920 рр.).

Українська держава. Мирний договір у Брест-Литовську. Вступ німецько-австрійських військ в Україну. Прийняття Конституції УНР. Гетьманський переворот. Причини падіння Центральної Ради.

Гетьман П.Скоропадський і його уряд. Внутрішня та зовнішня політика Української держави. Ставлення політичних партій до гетьманського режиму. Селянські повстання влітку і восени 1918р. Анулювання РСФРР Брестського миру та наслідки цієї акції для України.

Директорія УНР. Утворення Директорії. Відновлення УНР. Політичний курс Директорії. С.Петлюра. Трудовий конгрес. Отаманщина. Більшовицька агресія проти УНР. Війська Антанти на Півдні України. Розклад армії УНР. Активізація військових дій радянської Росії з УНР. Причини поразки Директорії .

Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР). Проголошення ЗУНР. Є.Петрушевич. Організація держави на західноукраїнських землях. Злука УНР і ЗУНР. Польсько-український конфлікт. Причини поразки ЗУНР.

Поглинення Північної Буковини, Бессарабії та Закарпаття іноземними державами.

Політика радянського уряду в Україні у 1919 р. Формування більшовицького режиму в Україні у 1919 р. Поразка армії УНР. Денікінський режим. Контрнаступ радянських військ і поразка денікінців.

Україна на початку 1920-х рр. Відновлення більшовицького режиму. Формальне визнання радянською Росією незалежності УСРР. Політики «воєнного комунізму». Варшавська угода та її наслідки. Ризький мир. Припинення боротьби регулярних українських військ. Розгром військ Врангеля і махновців.

Культура і духовне життя в Україні 1917–1920 рр.

Українська СРР в умовах нової економічної політики (1921–1928 рр.)

Економічне і соціальне життя в роки непу. Державний статус України в 1921–1922 рр. Юридичне оформлення Союзу РСР, статус УСРР у складі Радянського Союзу. Неп і особливості його впровадження в Україні. Причини і масштаби голоду 1921–1923 рр. Наслідки нової економічної політики. Початок курсу на індустріалізацію.

Політика більшовиків у царині культури. «Українізація» (коренізація). Опір «українізації». Кампанія з ліквідації неписьменності дорослих. Українське національне відродження в літературі та його провідники. Релігійне життя в Україні. Виникнення Української автокефальної православної перші (УАПЦ).

Радянська модернізація України (1929–1938 рр.)

Сталінська індустріалізація України. Перехід до форсованої індустріалізації. Суцільна колективізація в Україні Перехід до прискореної колективізації. «Ліквідація куркульства як класу». Голодомор 1932–1933 рр. в Україні.

Громадсько-політичне життя. Зміни в соціальному складі населення. Конституція УРСР 1936 р.. Масові репресії та їх жертви.

Стан культури в Україні у 30-ті роки. Становище у галузі освіта. Наука. Художня література і мистецтво. «Розстріляне відродження». Театральне мистецтво. Церковна політика. Ліквідація УАПЦ.

Західноукраїнські землі в 1921–1938 рр.

Українські землі у складі Польщі. Правовий статус Східної Галичини. Становище українських північно-західних земель (Волинь. Полісся, Підляшшя) і українського населення.. Економіка. Створення УВО. «Пацифікація». Політичні партії у Східній Галичині (Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО). Організація українських націоналістів (ОУН).

Українські землі у складі Румунії. Закарпаття у складі Чехословаччини. Особливості політичної боротьби в Закарпатті: русофільство, русинство, українофільська течія. Надання автономії Карпатській Україні. Проголошення незалежності Карпатської України. А. Волошин,

Україна під час Другої світової війни (1939–1945 рр.)

Радянсько-німецькі договори 1939 р. і західноукраїнські землі. Початок Другої світової війни. Вступ Червоної армії на територію Західної України; включення останньої до складу СРСР і возз'єднання з Українською РСР. Вхідження Бессарабії та Північної Буковини до СРСР. Включення до складу Української РСР Північної Буковини і придунайських українських земель. Радянізація західних областей України.

Окупація України військами Німеччини та її союзників. Напад Німеччини на СРСР. Україна в планах окупантів. Оборонні бої влітку-восени 1941 р. Окупаційний режим, розчленування України, план «Ост». Нацистський «новий порядок». Концтабори і масові розстріли. Голокост. Розгортання руху Опору та його течії в Україні. Створення Української повстанської армії (УПА).

Україна 1943 р. Перемога Червоної армії під Сталінградом і початок вигнання окупантів з України. Падіння «Східного валу». Мобілізаційні заходи 1942–1943 рр., їх особливості та наслідки. Політична еволюція ОУН. Відносини між радянськими та польськими партизанами, УПА і Армією Крайовою. Волинь у 1943 р.

Україна на завершальному етапі війни (1944–1945). Примусове виселення з Криму в східні райони СРСР татар, греків, вірмен. Завершення вигнання окупантів з України... Завершення Другої світової війни. Культура України в роки війни.

Післявоєнна відбудова і розвиток України в 1945 – на початку 50-х рр. Внутрішньополітичне та економічне становите України. Адміністративно-територіальні зміни. УРСР – співзасновниця Організації Об'єднаних Націй. Радянізація західних областей України. Доля Української греко-католицької церкви (УГКЦ). Операція «Вісла» Наслідки радянізації. Сталінський терор в Україні.

Культурне життя в Україні у другій половині 1940-х – на початку 1950-х рр. Розгром генетики та «лисенківщина» в Україні. Розвиток літератури і мистецтва. «Ждановщина». Боротьба влади з «космополітизмом».

Україна в умовах десталінізації (1953–1964 рр.)

Суспільно-політичне життя й політична боротьба в Україні 1953–1964 рр. XX з'їзд КПРС і Україна. Початок політичних реабілітацій. Стан економіки України наприкінці 1950-х – у першій половині 1960-х рр. Р Культура і духовне життя в Україні. Ідеологізація культурного життя. Посилення русифікації. Початок десталінізації та поживлення літературно-мистецького життя. «Відлига». «Шістдесятники» Національно-визвольний рух в Україні у період «відлиги». Зародження дисидентства. «Українська робітничо-селянська спілка». Л. Лук'яненко. І. Кандиба. Клуб творчої молоді у Києві. А. Горська. В. Чорновіл. Праця І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?».

Україна у період загострення кризи радянської системи (середина 1960-х – початок 1980-х рр.). Розпад Радянського Союзу. Здобуття Україною незалежності.

Політико-ідеологічна криза радянського ладу в Україні. Стан економіки України та визрівання економічної кризи. Спроби реформування економіки в другій половині 60-х років. Визрівання економічної кризи. Етносоціальні процеси. Зміни чисельності, соціальною та національного складу населення України. Опозиційний рух. Форми діяльності дисидентів. Утворення Української Гельсінської спілки (УГС).

Перебудова в Радянському Союзі, її особливості в Україні. Розгортання національно-визвольного руху в Україні. Загострення національного питання в СРСР у другій половині 1980-х рр. Активізація національного руху в Україні. Формування національних громадських організацій і об'єднань. Початок релігійного відродження.

Спроби політичних реформ і зростання активності українського суспільства. Реформи в політичній системі СРСР. Гласність і лібералізація. Політичні зміни в Україні.

Формування передумов незалежності України.

Декларація про державний суверенітет України 16 липня 1990 р. Здобуття Україною незалежності. Суспільно-політичні процеси у першій половині 1991 р. Спроби державного перевороту в СРСР 19 серпня 1991 р. ДКНС і Україна. Проголошення незалежності України. Референдум 1 грудня 1991 р. і вибори Президента України. Розпад СРСР.

Україна в умовах незалежності.

Початок державотворчих процесів. Особливості розбудови законодавчої, виконавчої та судової влади в Україні. Л. Кравчук – Президент України. Формування місцевих органів влади і самоврядування. Проблеми розбудови української державності. Дострокові вибори в 1994 р. Президента та Верховної Ради України.

Державотворчі процеси в Україні в 1994–2020 рр. Вибори 1994 р. Л. Кучма – Президент України. Діяльність нового складу Верховної Ради. Вибори до Верховної Ради України 1998 р. Президентські вибори 1999 р. Формування більшості у Верховній Раді. Всеукраїнський референдум (квітень 2000 р.). Державно-політичне життя на початку XXI ст. «Помаранчева» революція. Революція Гідності.

Конституційний процес в Україні. Конституція України 1996 р.

Економічне життя України в першій половині 90-і років. Зміни умов розвитку економіки після розпаду СРСР. Сучасний стан, проблеми української економіки та пошук шляхів їх розв'язання.

Етносоціальні процеси та рівень життя населення України. Демографічні зміни. Падіння рівня життя населення. Соціальна диференціація суспільства. Стан навколишнього середовища. Міжнаціональні відносини. Етнічні меншини України.

Релігійне життя України в умовах незалежності. Культурні процеси в незалежній Україні. Зовнішня політика та міжнародні зв'язки незалежної України. Вихід України на міжнародну арену. Основні принципи зовнішньої політики. Ядерне роззброєння. Участь діяльності міжнародних організацій. Співробітництво незалежної України з іноземними державами.

Суспільно-політичне життя в Україні 2000-2020 рр. Стан економіки. Етносоціальні процеси. Революція Гідності. Російська агресія на Сході України, анексія Криму.

Міжнародне становище України 2000–2020.

Література:

- Винниченко В. Відродження нації: У 3 ч.: Репринтне відтворення видання 1920 року. Київ, 1990.
- Голод 1921–1923 років в Україні: Зб. документів і матеріалів / Упорядник: О. М. Мовчан, А. П. Огінська, Л. В. Яковлева. Київ, 1993.
- Городинський З. Українська Національна Рада: історичний нарис. Київ, 1993.
- Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX століття. Київ, 1996.
- Гунчак Т. Україна: перша половина XX ст.: Нариси політичної історії. Київ, Либідь, 1993.
- Історія України / Керівник авт. кол. Ю. Зайцев. Вид. 2-ге, зі змінами. Львів, 1998.
- Історія України. Курс лекцій: У 2-х кн. – Кн.2. Київ, 1992.
- Історія України. Нове бачення. У 2-х т. – Т.2. Київ, 1996.
- Історія України: Навч. посібник для вузів / Наук. ред.: Ф. Стеблій, Я. Грицак. Львів, 1996.
- Історія України: Навчальний посібник / Під заг. ред. В.Смоля. Київ, 1997.
- Козак Д. Н. Етнокультурна історія Волині (I ст. до н.е. – IV ст. н.е.). Київ, 1991.
- Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів, 1995.
- Макар Ю. І., Біленький Б. Ф., Коцур А. П. та ін. Історія України від найдавніших часів до наших днів. Чернівці, 1998.
- Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. Київ, 1993.
- Грицак А. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ, 1997.
- Солдатенко В. Ф. Українська революція. Історичний нарис: Монографія. – К.: Либідь, 1999. – 976 с.
- Українська державність у XX столітті: історико-політичний аналіз. Київ, 1996.
- Шаповал Ю. І. Людина і система (штрихи до портрета тоталітарної доби в Україні). Київ, 1994.
- Юрій М. Т. Етногенез та менталітет українського народу. Київ, 1997.

Всесвітня історія

Історія первісного суспільства та Стародавнього Сходу

Античні автори про народи, що проживали за межами грецької цивілізації. Вивчення істориками та антропологами народів Нового світу після відкриття Колумбом Америки. Періодизація історії людства С.Нільсона. Ч.Дарвін і його концепція антропогенезу. Вивчення Л.Морганом народів Америки і створення першої цілісної концепції історії людства. Формацийний підхід до періодизації історії людства. Ф.Енгельс і марксистська концепція первісної історії. Теорії поліцентризму, «двох стрибків», моноцентризму, ін.

Походження людини. Семіальна гіпотеза походження людини. Гіпотеза мутацій. Африканська та Азійська гіпотези прабатьківщини людини. Дріопітеки і австралопітеки. Проблема габіліса. Теорія мозкового рубікону. Стадії в розвитку людини.

Старосхідні цивілізації: спільне та особливе. Поняття цивілізації та її витоки. Концепція цивілізації Л.Моргана. Урбанізація. Концепція “міської цивілізації” Г.Чайлда. Сінойкізм як один з шляхів урбанізації. Іригаційні цивілізації та їх типи.

Суспільно-політичні моделі держави Стародавнього Китаю. Ідеальне суспільство Конфуція. Альтруїстська модель держави моїстів. Ізоляційно-патріархальна модель держави даоїстів. Легістська модель держави Шань-Яна.

Стародавній Єгипет: віхи історії. Номи як основа державності Стародавнього Єгипту. Утворення централізованої держави. Формування державного апарату Стародавнього Єгипту. Деспотія. Державне регулювання соціальною структурою Стародавнього Єгипту як особливість внутрішньої політики фараонів. Зовнішня політика фараонів Стародавнього Єгипту.

Держава Ахеменідів. Мідійське царство та держава Елану. Перси та їх опис за Геродотом. Кір II і формування перської держави. Дарій I та його реформи. Соціальна структура держави Ахеменідів. Розквіт та загибель Перської держави у V-IV ст. до н.е.

Література:

Алексеев В.П. Становление человечества. М., 1984.

История древнего Востока (под ред. Кузищина В.И.). М.: Наука, 1988.

История первобытного общества. Общие вопросы. Проблемы антропосоциогенеза. М., 1983.

Крижанівський О.П. Історія стародавнього Сходу. Курс лекцій. К., 1996.

Станко В.Н., Гладких М.І., Сегеда С.П. Історія первісного суспільства. К., 1999.

Історія Стародавньої Греції та Риму

Джерела з історії античності. Проблема періодизації.

Крито-мікенський період в історії Стародавньої Греції. Гомерівська Греція. Формування давньогрецького античного полісу та основні його характеристики. Виникнення полісу як політичного та релігійного центру. Сінойкізм. Економічна основа полісу. Дуалістичний характер античної форми власності. Громадянський колектив. Негромадяни. Політична організація полісу. Аристотель про грецький поліс. Типи полісів.

Афінський поліс у VI – V ст. до н.е. Джерела з історії античних Афін. Законодавство Драконта. Суспільно-політичний устрій Афінського полісу за реформами Солон і Клісфена. Значення реформ для еволюції полісної системи. “Золота доба” Перикла. Спарта.

Військово-політичні конфлікти в Греції IV – V ст. до н.е. Джерела з історії IV – V ст. до н.е. Причини конфлікту між Грецією та Персією. Характеристика основних етапів греко-перських воєн. Наслідки конфлікту. Розквіт грецьких полісів у V ст. до н.е.

Пелопоннеська війна. Причини конфлікту. Періодизація війни та характеристика основних етапів. Наслідки.

Царський Рим. Виникнення Римської республіки. Реформи Сервія Тулія. Суспільство та економічна структура Риму у У–І ст. до н.е. Державний устрій: комісії, сенат, магістратури. Військові конфлікти в історії римської цивілізації. Пунічні війни.

Пізня Римська республіка. Економічні зрушення та соціальна структура Риму у II – з I ст. до н.е. Криза цивітас. Криза республіки. Громадянські війни I ст. до н.е. Падіння республіки.

Формування основ монархічної влади в стародавньому Римі. Прихід до влади Октавіана. Еволюція державної системи принципату. Сенат. Магістратури. Комісії. Суспільство доби принципату. Зовнішня політика.

Християнство: зародження, перші общини.

Домінат. Утвердження монархічної влади в Римі. Реформи Діоклетіана. Костянтин.

Варвари на території Римської імперії. Падіння Західної Римської імперії.

Література:

Кузицин В.И. История древней Греции. М., 2001.

Кузицин В.И. История древнего Рима. М., 2001.

История древнего мира. Расцвет древних обществ. Под ред. И.М.Дьяконова. М., 1982.

История Европы: В 8 т. Том1. Древняя Европа. М., 1988.

Андреев Ю.В. Цена свободы и гармонии: несколько штрихов к портрету греческой цивилизации. СПб.: Алетейа, 1998.

Античная Греция. Проблемы развитая полиса: В 2 т. М.: Наука, 1983.

Винничук Л. Люди, нравы и обычаи древней Греции й Рима. М: Высш. школа, 1988. 495 с.

Дройзен Й. История эллинизма / Й.Дройзен. Т.1,2. – М.:Эксмо: Изографус; СПб. : Terra Fantastica, 2003.

Кнабе Г.С. Древний Рим - история и повседневность. Очерки. М.: Искусство,1986.

Крист Карл. История времен римских императоров от Августа до Константина: Историческая библиотека Бека. В 2 т. Ростов – на Д., 1997.

Королев К. Войны античного мира: Македонский гамбит. М.: ООО «Издательство АСТ»; СПб.: Terra Fantastica, 2003.

Печатнова Л. Г. История Спарты. Период архаики и классики. СПб.:Гуманитарная академия, 2001. 507 с.

Суриков И.Е.Полис, логос, космос: мир глазами эллинов. Категории древнегреческой культуры. М.: Русский Фонд Содействия Образованию и Науке, 2012. 304 с.

Шифман И.Ш. Александр Македонский. Л.: Наука, 1988.

Интернет джерела:

Бехайм В. Энциклопедия оружия (Руководство по оружиюведению. Оружейное дело в его историческом развитии от начала средних веков до конца XVIII в.). СПб. : АО "Санкт-Петербург оркестр", 1995. URL: <http://annales.info/evrope/behaym/behaym.htm>

Рим. Расцвет и гибель империи

1-6 серии. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=LIp4pbh-B3Q>

7-13 серіі. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=jwsKTjUFIP8>

Освіта в Стародавній Греції

школа. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=um7MpDqjhSM>

вища освіта. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=SKgGO3opbe8>

Історія середніх віків

Період «лінивих королів». Піпініди – Арнульфінги. Соціальна опора майордомів Австралії. Піпін Герістальський. Взаємини з арабами. Карл Мартелл та його внутрішня політика. Бенефіціальна реформа: причини, соціально-політичний зміст та значення. Піпін Короткий. Церковна реформа та завершення бенефіціальної реформи. Перехід королівського титулу до Піпіна III. Походи в Італію й виникнення світської держави пап.

Карл Великий. Династія Каролінгів. Територіальне зростання Франкської держави внаслідок походів Карла Великого. Методи завоювань. Взаємини зі слов'янами. Держава Карла та її етнічні й територіальні особливості. Організація державного управління.

Імператорський домен. Фінанси. Реформи Карла Великого: системи організації та комплектування армії; судочинства в територіальних округах. Адміністративні перетворення в центрі й на місцях.

Соціально-економічні зміни у Франкській державі у VIII ст. Так званий переворот у поземельних відносинах. Економічне й політичне укріплення землевласницької знаті. Прискорення процесу розорення вільних селян. Втрата вільними общинниками ознак правоздатності. Встановлення поземельної та особистої залежності. Прекарій та його види. Комендація та інші способи позбавлення селянства земельної власності.

Суть натурального господарства. «Капітулярій про помістя». Структура феодалної вотчини класичного типу. Церковне землеволодіння та організація господарської діяльності. Товарно-грошові відносини в VIII ст.

Причини слабкості імперії Карла Великого. Людовік Благочестивий та доля офіційної ідеї єдності імперії. Поділ 817 р. Людовік Німецький, Лотар і Карл Лисий. Значення поділу 843 р.

Загальні тенденції економічного, соціального і політичного розвитку Західної Європи в XI-XV ст.

Поділ періоду розвинутого феодалізму на два підперіоди. Причини цього поділу та хронологія підперіодів.

Розвиток сільського господарства з часу господарського домінування класичної вотчини до періоду «сеньйоральної реакції» включно. Географічні та регіональні особливості такої еволюції. Ріст виробництва на селі в XI – XIII ст. Явище комунації ренти. «Криза феодалізму» в середині XIV ст. Проблема «кризи феодалізму» в історіографії. Наслідки кризи для організації сільськогосподарського виробництва в XIV – XV ст.

Зміни в соціальній сфері. Зростання чисельності європейського населення. Поява верстви городян. Консолідація стану феодалів. Поява елементів самоусвідомлення городян, феодалів і селянства. Нова структура феодалного суспільства. Еволюція окремих станів у XIII – XV ст.

Центробіжні процеси у політичному житті Західної Європи: чинники посилення королівської влади та її основні союзники. Значення адміністративних, судових і військових реформ у справі державної централізації. Причини появи станово-представницьких установ, їх характер і місце в системі управління. Тимчасове ослаблення центральної влади наприкінці періоду класичного феодалізму. Створення основ абсолютної монархії.

Середньовічне місто

Виникнення середньовічного міста. Історіографія проблеми походження середньовічних міст, основні теорії: романістична, маркова, вотчинна, бургова, ринкова. «Торгова» теорія А. Піренна. Сучасні теорії походження феодалного міста. Ранньосередньовічне місто. Типи феодалних міст. Соціальна характеристика середньовічного міста. Комунальний рух, етапи.. Міське ремесло. Причини утворення та еволюція середньовічного ремісничого цеху, його функції. Цеховий примус і замикання цеху. Організація й види міської торгівлі, форми об'єднання торговців. Міжнародна торгівля: торгові міські басейни й основні напрями товаропотоків. Монетна справа класичного середньовіччя.

Візантійська імперія в XII – XV ст.

Нове піднесення візантійської держави в епоху Комнінів. Причини економічного росту й політичної стабілізації. Завершення процесу феодалізації. Товарність сільського господарства. Економічна експансія північноіталійських міст. Причини занепаду економіки візантійських міст у другій половині XII ст. Пауперизація населення міста й села. Особливості місцевого політичного ладу. Міжнародні зв'язки Візантії Армія та флот. Невдачі візантійської держави в другій половині XII ст. Соціально-політична криза наприкінці XII ст. Ангели. Захоплення Константинополя хрестоносцями. Утворення Нікейської імперії. Переваги її перед іншими претендентами на спадок Візантії. Внутрішня політика імператорів із династії Ласкарів.. Наступ Нікейської імперії на Латинську Романію та відновлення Візантійської імперії. Палеологи. Володіння Візантії у другій половині XIII ст. Західний напрям у зовнішній політиці Палеологів. Унія з католицьким Римом. Міжнародне становище на східному кордоні: турки-османи. Тюркська експансія у Малій Азії та на Балканському півострові. Падіння Константинополя.

Соціально-економічний розвиток в роки правління Палеологів. Формування великого феодалного землеволодіння. Соціальний склад пізньовізантійського суспільства. Політичне посилення великого землеволодіння. Зростання податків. Боротьба феодалів за імператорський трон і соціальні рухи першої половини XIV ст. Зілоты. Іоанн Кантакузин. Феодална реакція. Становище пізньовізантійського міста. «Втеча» ремесла на село. Лихварство.

Причини падіння Візантійської імперії. Значення Візантії в історії. Візантійська середньовічна культура.

Література

Балух В. О., Коцур В. П. Історія середніх віків: у 2-х т. Чернівці. 2010. Т. 1. Раннє Середньовіччя. 2. Високе і пізнє Середньовіччя.

Войтович Л., Козак Н., Овсінський Ю., Чорний М. *Medium aevum: середні віки*. Підручник для історичних спеціальностей ВУЗів; за ред. Л. В. Войтовича. Львів. 2010.

Гуревич А., Харитонович Д. *История средних веков*. Книга для чтения. 2-е изд. Москва, 2008.

Дейвис Н. *Європа: Історія*; пер. з англ. Київ. 2001.

История Европы с древнейших времен до наших дней: в 8 т. Москва. 1992. Т. 2. *Средневековая Европа История средних веков*: в 2-х т.; под ред. С. П. Карпова. Москва, 1997. Т. 1.

Зайбт Ф. *Блиск і вбогість середньовіччя: Історія з початком і кінцем*; пер. з нім. Львів, 2009.

Кенигсбергер Г. Г. *Средневековая Европа, 400 – 1500 годы*; пер. с англ. Москва. 2001.

Крижанівська О. О., Крижанівський О. П. *Історія Середніх віків*. Вступ до історії Європейського Середньовіччя. Курс лекцій: навч. посіб.; 2-е вид. Київ, 2006.

Середньовіччя. Варвари. Християни. Мусульмани; за ред. Умберто Еко; пер. з італ. Харків. 2018.

Середньовіччя. Замки. Торговці. Поети; за ред. Умберто Еко; пер. з італ. Харків. 2018.

Середньовіччя. Собори. Лицарі. Міста; за ред. Умберто Еко; пер. з італ. Харків. 2018.

Словарь средневековой культуры; под общ ред. А. Я. Гуревича. Москва, 2003.

Сорочан С. Б. *История культуры Европы. Средние века*. Курс лекций. Харьков, 2017.

Інтернет джерела.

Блок М. *Феодалное общество*. Москва, 2003. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Blok_Feo/

Добиащ-Рождественская О. А. *Эпоха Крестовых походов. Запад в крестоносном движении*. Москва. 2013. http://e.lanbook.com/books/element.php?pl1_cid=25&pl1_id=10050

Ле Гофф Ж. *Цивилизация средневекового Запада*; пер. с фр. Москва, 1992. (Екатеринбург, 2005). URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Goff/index.php

Петрушевский Д. Н. *Очерки из истории средневекового общества и государства*. Москва, 2013. http://e.lanbook.com/books/element.php?pl1_cid=25&pl1_id=10373

Хачатурян Н. А. *Власть и общество в Западной Европе в Средние века*. Москва, 2008. <http://znanium.com/go.php?id=374441>

Нова історія країн Західної Європи та Америки

Війна північноамериканських колоній за незалежність і утворення США. Причини, хід та наслідки війни за незалежність північноамериканських колоній. Версальський мирний договір 1783 року. Роль «батьків-засновників» США: Т.Джефферсона, Б. Франкліна, Дж. Вашингтона, А. Гамільтона- у формуванні американської державності. Основні конституційні акти США: «Декларація незалежності», Конституція 1787 року, «Білль про права».

Реформи «освіченого абсолютизму» у західноєвропейських країнах у 40-х – 80-х роках XVIII століття. Сутність концепції «освіченого абсолютизму». Передумови проведення

реформ та їх зміст. Особливості реформаторської діяльності монархів у Австрійській імперії, Пруссії, Іспанії, Португалії, скандинавських країнах.

Основні етапи об'єднання Німеччини та утворення Німецької імперії. О. Бісмарк. Соціально-економічні та політичні передумови об'єднання Німеччини. О. Бісмарк та його програма утворення Німецької імперії. Прусько-данська, австро-пруська та франко-пруська війни. Проголошення Німецької імперії. Конституція 1871 року.

Соціальне законодавство у Великій Британії в останній третині XIX- на початку XX століття. Д. Ллойд-Джордж. Соціальна політика у програмах та політичній практиці ліберальних та консервативних кабінетів Великої Британії в останній третині XIX століття. В. Гладстон. Б. Дізраелі. Соціальне законодавство на початку XX століття. Д. Ллойд-Джордж.

Економічний розвиток країн Західної Європи у XVI - першій половині XVII ст.: нові тенденції на рубежі епох. Промислова техніка та продуктивність праці періоду переходу від феодального до індустріального суспільства. Основні досягнення в галузі науки і техніки, їх впровадження у промислове виробництво. Історичні передумови зародження капіталістичних відносин: розвиток товарного господарства, спеціалізація ремесла, посилення майнової та соціальної диференціації, формування великих капіталів ("первісне накопичення капіталів") і розвиток розширеного відтворення. Методи первісного накопичення капіталів, "революція цін". Поява мануфактур, їх типи. Роль мануфактури в економічній структурі західноєвропейських країн. Торгівля, торгові шляхи і торгова організація. Грошові системи. Розвиток банківської і кредитної справи. Завершення процесу складання внутрішніх національних ринків. Зміни в соціальній структурі західноєвропейського суспільства в процесі генези капіталізму.

Місце та роль Реформації в процесі переходу європейської цивілізації від Середньовіччя до Нового часу. Передумови та причини виникнення реформаційного руху в країнах Західної Європи. Криза релігійно-схоластичної ідеології, поява і розвиток гуманізму. Антропоцентризм. Поширення еретичних рухів, занепад авторитету католицької церкви (симонія, продаж індульгенцій) і папської влади. Основні напрямки, течії та особливості розвитку Реформації в країнах Західної Європи. Зародження реформаційного руху в Північній Німеччині. Лютеранська реформація в Німеччині. Цвінгліанська і кальвіністська реформація в Швейцарії. Реформація в Скандинавії. Розвиток англіканської церкви. Гугеноти у Франції. Рух за реформу церкви в Італії. Контрреформація в Європі. Причини контрреформації. Католицька реформа і контрреформація. Створення ордену єзуїтів та його діяльність. Тридентський собор та його рішення. Участь політичних структур у контрреформації. Контрреформація та культура.

Міжнародні відносини в XVI – серед. XVII ст. Основні вогнища міжнародних конфліктів в Європі. Розвиток міжнародних відносин в ранній Новий час. Утвердження системи «політичної рівноваги». Виникнення світової системи міжнародних економічних відносин. Становлення світової колоніальної системи. Поглиблення міжнародного поділу праці. Роль конфесійного фактору в системі міжнародних відносин. Оформлення дипломатичної служби. Секляризація дипломатії.

Основні вогнища і причини міжнародних конфліктів. Зародження французько-габсбургських протиріч. Італійські війни. Ранні торгові колоніальні війни. Боротьба за колонії. Англо-іспанський конфлікт та його розв'язання. Іспано-французькі відносини в другій половині XVI ст. Англо-французькі відносини. Англо-французьке суперництво в Шотландії. Загострення міжнародних протиріч в Європі на початку XVII ст. Тридцятилітня війна. Вестфальський мир і його значення. Європа та Османська імперія в ранній Новий час. Балканські землі у складі Османської імперії. Етно-соціальна і конфесійна політика Порти в балканських країнах. Політика ісламізації та асиміляції підкореного християнського населення.

Література

Ададуrow В. Історія Франції: королівська держава та створення нації (від початків до кінця XVIII ст.). Львів: Видавництво УКУ, 2002. 412 с.

Бродель Ф. Ідентичність Франції. Простір та історія: у 2 кн. / пер. з франц. К., 2013 р. 368 с.

Веджвуд С.В. Тридцатилетня війна. Історія війни, змінившої Європу. М.: АСТ: Астрель: Полиграф-издат, 2012. 571 с.

Всемирная история: Возрождение и Реформация. М.: АСТ, 2001. 480 с.

Історія європейської ментальності / [ред. П. Діцельбахер, пер. з нім. В.Кам'янець]. Львів: Літопис, 2004. 718 с.

Йен Л. Історія Франції: от древнейших времен до наших дней (пер. с англ.). М.: АКТ, 2008. 228 с.

Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV – початок XIX ст.): навч. посіб. / З.А. Баран, С.П. Качараба, Р.Б. Сіромський та ін; за наук. Ред. З.А. Баран. К.: Знання, 2015. 533 с.

Історія Франції / Под общей редакцией Ж. Карпантье, Ф. Лебрена в сотрудничестве с Э. Карпантье и др.; предисл. Ж. Ле Гоффа; пер. с фр. М. Некрасова. СПб.: Евразия, 2008. 605 с.

Кенигсбергер Г. Европа раннего нового времени. 1500–1789. М.: Издательство «ВЕСЬ МИР», 2006. 320 с.

Прокопьев А.Ю. Германия в эпоху религиозного раскола. 1555 – 1648 / А.Ю. Прокопьев. СПб.: «Гуманитарная Академия», 2002. 382 с.

Тейлор А.Дж.П. Габсбурзька монархія. 1809 – 1918. Історія Австрійської імперії та Австро – Угорщини /А. Дж. П. Тейлор.; [пер. з англ. А. Портнов, С. Савченко]. Львів: ВНТП-Класика, 2002. 267 с.

Фергюсон Н. Цивілізація. Як Захід став успішним (пер. з англ. В. Цибаю 2-ге вид. К.: Наш формат, 2018. 488 с.

Історія країн Центрально-Східної Європи в середні віки і ранній новий час

Державотворчі процеси в Центральній і Південно-Східній Європі (VI – X ст.) Між античним світом і середньовіччям. Суспільно-політична криза пізньої Римської імперії. Утворення Візантії. Розселення слов'ян. Кочівники і Центрально-Східна Європа у VI-X ст. Розвиток феодальних відносин в Центральній і Південно-Східній Європі. Перші слов'янські ранньодержавні утворення на Балканах і Подунав'ї - Держава Само, Карантанія, Велика Моравія. Виникнення держав у Південній і Центрально-Східній Європі - Першого Болгарського царства, Хорватської держави, міст-держав у Далмації, Сербської держави, Давньочеської держави, Угорського королівства, Давньопольської держави, Київської Русі. Формування і особливості ранньофеодальних держав. Типи і моделі слов'янських ранньофеодальних держав.

Економічний розвиток Польщі в XIII – XV ст. Економічні і соціальні відносини в XII – початку XIII ст. Населення і внутрішня колонізація. Сільське господарство. Ремесло і торгівля. Соціальна структура. Форми колонізації і перебудова аграрних відносин. Колонізація на німецькому праві. Розвиток міст, торгівлі, гірничої справи. Соціальна структура польського суспільства. Духовенство. Селянство. Рицарство-шляхта. Формування станових привілеїв шляхти. Міщани.

Завоювання турками-османами південнослов'янських народів (XIV–XVI ст.) і їх наслідки

Початок османської експансії на Балканах. Політична обстановка на Балканах в період османських завоювань. Битва на річці Мариці 1371 р. Завоювання турками-османами Другого Болгарського царства. Битва на Косовому полі 1389 р. Характер завойовницької політики

османів. Визнання васальної залежності Сербією. Сербська деспотовина. Хрестовий похід 1443-1444 р. Поразка під Варною (1444). Османські завоювання другої половини XV ст. Битва при Мохачі 1526 р. і її політичні наслідки. Розділ хорватських земель. Завоювання Воєводини (середина XVI ст.). Завершення періоду османської експансії в Європі (кінець XVI ст.). Наслідки османських завоювань для слов'янських народів. Панування мусульманської меншості над більшістю християнського населення на завойованих територіях. Організація системи управління на завойованих землях. Тимарна система землеволодіння. Правове становище підкорених народів. Дискримінація християнського населення. Ісламізація. Розвиток міст. Криза османської держави в XVII ст. Форми визвольної боротьби слов'янських народів в європейських провінціях Османської імперії.

Чехія у складі монархії Габсбургів. Перші спроби реформ. Соціально-економічне і політичне становище чеських земель в другій половині XVIII ст. Становище міст. Процес першочергового накопичення капіталу. Розвиток промислового підприємництва. Особливості політичного статусу чеських земель у складі монархії Габсбургів. Національні відносини. Перші спроби реформ в монархії Габсбургів. 1740–1781 рр. Реорганізація органів управління. Реформи Марії Терезії (1740–1780). Криза панщинно-кріпосницької системи. Панщинний патент 1775 р. Розвиток мануфактур. Ремісниче виробництво, торгове і фінансове підприємництво. Реформи Йосипа II (1780–1790). Реформа церкви. Відміна особистої залежності селян. Аграрна реформа. Адміністративна, судова та воєнна реформа. Охорона здоров'я. Соціальне забезпечення.

Література:

История южных и западных славян. Курс лекций. Москва, 1979.

Краткая история Болгарии. С древнейших времен до наших дней. Москва, 1987.

Краткая история Польши. С древнейших времен до наших дней. Москва, 1993.

Краткая история Чехословакии. С древнейших времен до наших дней. Москва, 1988.

Османская империя и страны Центральной, Восточной и Юго – Восточной Европы в XV – XVI вв. Главные тенденции политических взаимоотношений. Москва, 1984.

Развитие этнического самосознания славянских народов в эпоху зрелого феодализма. Москва, 1988.

Історія країн Східної Європи середніх віків та нового часу

Основні етапи процесу державної централізації в Північно-Східній Європі у XIV–XV ст. Початок централізації в Північно-Східній Русі: економічні та політичні передумови. Відновлення продуктивних сил. Зміни в аграрному виробництві. Розвиток феодального землеволодіння та його основні тенденції. Стан ремесла і торгівлі. Зростання кількості міст та посилення їх ролі в економічному і політичному житті Північно-Східної Європи. Зміни в соціальній структурі суспільства.

Визначення головних центрів боротьби за лідерство в об'єднувачому процесі. Московсько-тверське військово-політичне протистояння. Іван Калита. Новий етап боротьби за політичну перевагу в Північно-Східній Русі. Дмитро Донський та його політика. Феодальна війна другої чверті XV ст.

Умови утворення Московської централізованої держави (великокнязівська влада, боярство, дворянство, церква, міста). Завершення об'єднувачого процесу. Іван III і його політика. Москва і Новгород. Організація державної влади. Роль і місце церкви в об'єднувачому процесі. Церква і великокнязівська влада.

Зміцнення самодержавства в Московській державі за часів правління Івана IV. Територіальні зміни Московської держави. Східний, західний і південний напрям зовнішньої політики Москви.

Визначальні риси соціально-економічного розвитку Московської держави. Процеси в сфері феодального землеволодіння. Міста та розвиток ремісничого виробництва і торгівлі. Зміни в соціальній структурі суспільства. Державна політика в селянському питанні.

Внутрішня політика першої половини XVI ст. Василь III. Церква і великокнязівська влада. Регентство Олени Глинської. Політична криза часів “боярського правління”. Утвердження на московському троні Івана IV. Структура державної влади.

Реформи середини XVI ст. “Вибрана рада”. Реформи центрального і місцевого управління. Військова реформа. Фінансова реформа. Судова реформа. Церковна реформа.

Посилення самодержавства за Івана IV. Опричнина як тоталітарно-репресивний режим самодержавної монархії. Наслідки опричнини для держави і суспільства. Московське царство наприкінці XVI ст. Федір Іванович. Династична криза. Борис Годунов.

Московська держава в період «Смути»(кінець XVI – початок XVII ст.). Витоки Смути. Загострення політичної боротьби. Династична криза. Порушення соціальної рівноваги в суспільстві. Державні інститути в умовах суспільної кризи.

Перша громадянська війна російської історії. Правління Бориса Годунова. Самозванська інтрига. Лжедмитро I. Польща – Москва – Швеція. Органи державної влади Лжедмитра I. Воцаріння В. Шуйського і нове загострення соціальних протиріч. Повстання І. Болотникова. Поява нового самозванця.

Основні політичні центри епохи Смути. Москва – Путивль. Коломенське – Калуга – Тула. Двовладдя. Тушинський табір. Договір тушинців з Сигізмундом III від лютого 1610 р. Повалення В. Шуйського. Перехід всіх державних інститутів влади під польських контроль. Перше ополчення. Д. Трубецький, І. Заруцький, П. Ляпунов.

Відновлення єдиної державності. Друге ополчення. К. Мінін і Д. Пожарський. Звільнення Москви. Підготовка до скликання Земського собору. Земський собор січня 1613 р. Започаткування в Москві нової царської династії Романових.

Централізація та бюрократизація державного апарату Росії в першій чверті XVIII ст. Завершення процесу формування абсолютизму. Реформи органів державного управління і суду. Губернська реформа. Сенат і колегії. Реформа місцевого управління. Міська реформа і магістрати. Церковна реформа. Створення регулярної армії і флоту. Фінанси і бюджет.

Перетворення Росії в абсолютну монархію. Формування чиновницько-бюрократичного апарату абсолютистської держави. “Табель про ранги”. Указ “Про єдиноуспадкування”. Боротьба з опозицією, “справа” царевича Олексія.

Міжнародне становище. Створення Північного союзу. Російсько-польські стосунки. Північна війна. Російська дипломатія періоду Північної війни. Проголошення Росії імперією.

Ламка старих традицій і зародження нової культури. Формування і розвиток світської культури. Політичні ідеї, ініціативи, проекти. Освіта і наука. Література, театр та образотворче мистецтво. Трансформація придворного побуту.

Література

Білінський В. Країна Моксель або Московія. Роман-дослідження. У трьох книгах. Київ, 2009–2012.

В

і Зуев М. Н. История России: Учебное пособие. 2-е изд., перераб. и доп. Москва, 2011.

т Историография истории России до 1917 г. Под ред. М. Ю. Лачаевой; Авторы: А. Г. Кузьмин, М. Ю. Лачаева, Н. М. Рогожин, А. Е. Шикло, И. А. Воронин, А. В. Клименко, Ю. А. Мамаева, С. А. Кирсанова. Москва, 2004. Т. 1.

к История России с древнейших времен до конца XVII века. Под редакцией Л. В. Милова. Москва, 2006.

Історія Росії (з найдавніших часів до кінця XVIII століття): навчальний посібник; автор-злад. В. М. Мордвінцев, Київ, нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2013.

. Нариси історії Росії. [Б.В. Ананьїч, І.Л. Андреев, Є.В. Анісімов та ін. ; пер. з рос. А.В. Блануца та ін.]; за заг. ред. О.О. Чубар’яна; Рос. акад. наук, Ін-т всесвіт. історії. Київ, 2007.

І Полещук Т. Історія Росії XIX – початку XX ст. Львів, 2008.

с *Монографічна література*

т Анисимов Е. В. Женщины на российском престоле. Санкт-Петербург, 2008.

о Еремян В. В. Муниципальная история России. Древняя Русь (от общины-рода к рбщине-государству). М., 2006.

і
я

Р

Перхавко В. Б. История русского купечества. Москва, 2008.

Тихонов Ю. А. Дворянская усадьба и крестьянский двор в России XVII-XVIII вв.: сосуществование и противостояние. Москва, 2005.

Тихонов Ю. А. Дворянская усадьба и крестьянский двор в России XVII-XVIII вв.: сосуществование и противостояние. Москва, 2005.

Шпорлюк Р. Імперія та нації. З історичного досвіду України, Росії, Польщі та Білорусії. Київ, 2004.

Історія країн Азії та Африки середніх віків

Китайська імперія у XIII-XVII ст. (від монгольського до маньчжурського завоювання). Китайське суспільство наприкінці II – у III століттях. Географічне положення. Природні умови середньовічного Китаю. Особливості китайського середньовічного етносу.

Суспільно-політичне становище в Китаї на межі II-III ст. “Епоха трьох царств”. Утворення імперії Цзінь – першої всекитайської середньовічної держави.

Китай у IV – VI ст.: втрата загальнокитайської державної єдності. Хунно-кульська держава Чжао. Колонізація долини Янцзи. Імперія Північна Вей. Період «Чотирицарства».

Об'єднання Китаю в кінці VI ст. Відновлення державної єдності. Династія Суй. Характер суйської державності. Ян Гуан.

Китайська імперія в часи династії Тан. Розквіт імперії при перших Танах. Скасування династії Тан і проголошення династії Чжоу. У Цзетянь. Відродження та трансформація танської держави у VIII – на поч. X ст.

Китайське суспільство у X-XIII ст. Епоха “п'яти династій і десяти царств” в історії Китаю. Китай в період династії Сун. “Сунський економічний бум”. Натиск кочівників на китайську імперію у XII – на поч. XIII ст. Утвердження династії Цзінь та династії Південна Сун.

Японія до епохи сьогунату (III-XII ст.). Географічне положення та природно-кліматичні умови. Особливості японського середньовічного етносу. Соціальна організація традиційного японського суспільства. Характерні риси середньовічної японської ментальності.

Японія у III-VII ст. Особливості японських протодержавних утворень. Становлення та розвиток ранньосередньовічної держави Ямато. Поява сінтоїзму. Узурпація влади кланом Сога. Реформи Сьотоку Тайсі. Переворот Тайка.

«Великі реформи» Тайка. Кодекс законів Тайхорьо. Японія в період Нарської монархії: соціально-економічний розвиток та політичне життя. Рід Фудзівара.

Японське суспільство у IX – першій половині XI ст. Встановлення системи секкан («регентів-канцлерів») і розвиток сьоен. Загострення суспільної кризи. Проімператорські реставраційні реформи Уда.

Японія в другій половині XI – XII ст. Зміни соціальної структури. Виникнення нового стану бусі (самурайства). Правління інсей. Міжособні війни 1156-1192 рр. Встановлення влади сьогуну.

Література:

Васильев Л. С. История Востока: учебник для студентов вузов [в 2 т.]. Москва, 2008.

История Востока в 6 т. Москва, 2009.

Источники и материалы по истории средневекового Востока: хрестоматия. Орск, 2009.

Кодзики : мифы Древней Японии. [Пер. со старояп., предисл. и коммент. Е. М. Пинус; пер. с кит. и коммент. Н. И. Фельдман]. Екатеринбург, 2007.

Поло М. Книга Марко Поло. [Пер. И. П. Минаев; предисл. В. В. Бартольда примеч. И. П. Минаева, В. В. Бартольда]. Москва, 2012.

Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу: Курс лекцій: Навч. Посібник. Київ, 2002.

Рубель В. А. Історія середньовічного Сходу. Тематична хрестоматія: Навч. посібник. Київ, 2002.

Елисеев Д. История Китая. корни настоящего. Пер. с фр. А. П. Саниной. Санкт-Петербург, 2008.

Кинросс Л. Расцвет и упадок Османской империи: на родине Сулеймана Великолепного. Москва, 2013.

- Культура Востока: [сборник научных статей]. Москва, 2009.
- Кычанов Е. И. История приграничных с Китаем древних и средневековых государств (от гуннов до маньчжуров). Санкт-Петербург, 2010.
- Лэмб Г. Тамерлан. правитель и полководец. Пер. с англ. Л. А. Игоревского. Москва, 2014.
- Перельструз Л. В. Буддизм. Москва, 2007.
- Фильштинский И. М. История арабов и Халифата (750–1517 гг.). Москва, 2006.
- Эбри П. Иллюстрированная история Китая. Пер. с англ. А. Тальте. Санкт-Петербург, 2009.

Країни Азії та Африки в новий час. Новітня історія країн Азії та Африки

Османська імперія у XVII–XIX ст.: особливості соціально-економічного розвитку та визрівання кризи. Занепад військової могутності турків та поразки Османської імперії у війнах з європейськими державами. Криза військово-ленної системи. Виникнення «східного питання». Реформаторські рухи в Османській імперії. Селім II. Східне питання наприкінці XVIII – на початку XIX ст. Передумови і суть Танзимату. Посилення впливу іноземного капіталу після підписання Паризького трактату. Зародження турецької національної буржуазії. «Нові османи» та конституція 1876 р.

Російсько-турецька війна 1877 – 1878 рр. Східне питання наприкінці XIX ст. перетворення Османської імперії в напівколонію. Зародження младотурецького руху.

«Революція Мейдзі» і проблеми модернізації Японії в кінці XIX – на початку XX ст.. Передумови, характер і рушійні сили революції 1867–1868 рр. переворот 3 січня 1868 р. Громадянська війна та ліквідація сьогунату. Реформи кінця 60-х – початку 70-х рр. Економічна стратегія уряду Мейдзі. «Мейдзі Ісін», як корінний поворот в історії Японії. Політична ситуація в Японії після революції 1868 р. Розвиток країни у 70–90-ті рр. XIX ст. Буржуазні реформи. Активізація політичного життя, виникнення перших політичних партій. Конституція 1889 р.

Основні риси зовнішньої політики Японії. Японо-китайська війна 1894–1895 рр. Російсько-японські відносини кінця XIX–поч. XX ст.

Тайпіни: соціальна утопія в Китаї у середині XIX ст. Китай на середину XIX ст. Загострення кризи маньчжурської імперії. Передумови і початок селянської війни тайпінів. Вчення Хун Сюцюаня і його сподвижників. Соціальна утопія і реальна практика тайпінів. Основні етапи тайпінського руху. Тайпіни в боротьбі за владу в 1853–1856 рр. переворот 1856 р. Друга опіумна війна. Падіння Тайпінської держави. Наслідки селянської війни тайпінів.

Фашизація Японії та агресивна зовнішня політика другої половини 30 – поч. 40-х років XX ст. Союз «молодих офіцерів» і «нових» концернів. Культ імператора та претензії на світове панування Японії у другій половині 30-х рр. XX ст. Фашизація Японії. Створення Маньчжуро-го. Військовий путч 1936 р., прихід до влади «групи контролю». Основні принципи національної політики прем'єр-міністра Хіроїта. Політика уряду князя Коноє. Хасан і Халхін-Гол, як проба сил японської воєнщини. Агресія Японії в Південно-Східній Азії. «Троїстий пакт».

Єгипет у другій половині XX ст.: основні тенденції політичного та економічного розвитку. Єгипет після Другої світової війни. Революція військових 1952 р. Г.А. Насер. Реформи 50-х років у Єгипті. Конституція 1956 р. Причини та наслідки Суецької кризи. Утворення та розпад Об'єднаної Арабської республіки. Економічні перетворення в Єгипті 60-х рр. XX ст. Арабо-ізраїльське протистояння. «6-денна війна». Президентство А. Садата. Зміни політичного курсу Єгипту за часів Хосні Мубарака.

Латинська Америка в міжнародних відносинах 80-90-х років XX – поч. XXI ст. Латиноамериканський регіон на початку 80-х років XX ст. Централноамериканська криза та проблеми її вирішення. Контадорський процес. Падіння військових диктатур в латинській Америці. «Втрачене десятиріччя» 80-х і економічні проблеми 90-х рр. досвід трансформації суспільства у країнах Латинської Америки. Куба в нових історичних умовах. Проблема

політичної стабільності в регіоні. Діяльність ОАД: нові підходи. Розвиток інтеграційних процесів у Латинській Америці. Основні тенденції розвитку регіону на початку XXI ст.

Література:

- Агав С. П. «Мейози исин»: революція или реформа? *НАА*. 1978. № 2.
- Бутромеев В. П. Всемирная история в лицах: XIX–XX века. Москва, 1999.
- Бродський Р. М., Енольський З. А. *Нова історія країн Азії та Африки*. Ч. I. Київ, 1979.
- Всемирная история. Москва, 1960. Том VII.
- Губбер А. А., Ким Г. Ф., Хейфец А. Н. *Новая история стран Азии и Африки*. Москва, 1982.
- Єфімов Г. Нариси з нової та новітньої історії Китаю. Київ, 1994.
- Жуков Е. История Японии. Краткий очерк. Москва, 1973.
- Зарождение идеологии национально-освободительного движения (XIX – XX в.): Очерки по истории общественной мысли народов Востока. Москва, 1973.
- История Китая с древнейших времён до наших дней / П.р. Л.В. Симоновской, М. Ф. Юрьева. Москва, 1974.
- История стран Азии и Африки в новое время: Учебное пособие. / П.р. Ф.М. Ацамба, А. А. Губера, Л. В. Симоновской. Москва, 1971.
- История стран Азии и Африки в новое время: Учебник для вузов по специальности «История»: В 2-х частях. / Редкол.: Ф. М. Ацамба и др. Москва, 1989–1991.
- Макаренко В. В. «Мейдзи исин»: стадияльные особенности генезиса капитализма // *НАА*. – 1983. – №5 – С. 166–177.
- Международные отношения на Дальнем Востоке (1870–1945 гг.) / П.р. Жукова. Москва, 1991.
- Миллер А. Ф. Краткая история Турции. Москва, 1988.
- Новичев А. Д. История Турции. Новое время. Ч.3. Львов, 1978.
- Новая история стран зарубежной Азии и Африки. / П.р. Л. А. Стопцовой. Львов, 1971.
- Новая история стран зарубежной Азии и Африки. / Гл. ред. Г. Ф. Ефимов. Львов, 1971.
- Новая история Китая / Отв. ред. Тихвинский С. Л. Москва, 1972.
- Никифоров В. Н. Первые китайские революционеры. Москва, 1980.
- Очерки новой истории Японии (1640–1917). Москва, 1958.
- Розалиев Ю. Н. Новая и новейшая история стран Азии и Африки: Учеб. Пособие для вузов по спец. «История». Москва, 1987.
- Сидихменов В. Я. Манжурские правители Китая. Москва, 1985.
- Тихвинский С. Л. Движение за реформы в Китае в конце XIX в. Москва, 1980.
- Шпилькова В. И. Младотурецкая революция 1908–1909 гг. Москва, 1977.

Новітня історія країн Західної Європи та Америки

Передісторія, хід і результати Німецької революції 1918-1919 років. Поразка II-го Райху у Великій війні. Комп'єнське перемир'я. Загострення внутрішньополітичної кризи. Утворення уряду Макса Баденського та закони про “парламентаризацію”. Німецька революція: причини, характер, етапи. Ліквідація монархії Гогенцолернів і створення Ради Народних Уповноважених (РНУ). Проголошення Німецької республіки. Реорганізація німецьких політичних партій та рухів. Перші лідери республіки – Ф. Еберт, Ф. Шейдеман. Внутрішня політика РНУ. I Всенімецький з'їзд Рад. Січневе збройне повстання у Берліні. Організація та проведення виборів до Установчих зборів. Баварська радянська республіка. «Ар'єргардні бої» (лютий – травень 1919 р.). Конституційний устрій Веймарської республіки.

Фашизм, націонал-соціалізм, іберофашизм наприкінці 1910-х – 1930-х років: типологічне зіставлення ідеологій, рухів, державних режимів. Завершення навздогінної модернізації в країнах «другого ешелону» – Італії. Німеччини. Іспанії. Песимізм 1910–1930-х років як соціокультурний та соціопсихологічний чинник зародження фашизму. Ідеологічні джерела фашистських рухів. Середні верстви та традиціоналістичні еліти у процесах соціальної самоідентифікації фашизму. Система вождизму – Б. Муссоліні, А. Гітлер, Ф. Франко.

Типологія фашистських режимів. Фашизм і тоталітаризм. Фашизм і модернізація. Фашизм і нацизм. Фашизм як парафашизм.

«Тетчеризм» і «рейганоміка» – британський та американський варіантнеоконсервативної ідеології і політичної практики. Орієнтація на вільну ринкову економіку, приватне підприємництво та ініціативу – основні складові політики британських неоконсерваторів. Внутрішня політика М.Тетчер: приватизація державного сектора і згортання державного регулювання економіки; курс на вільне ринкове господарство. Особливості соціальної політики. Внутрішня і зовнішня політика Р. Рейгана: піднесення виробництва шляхом активізації підприємництва; скорочення соціальних витрат; посилення воєнних позицій США у світі (програма «зоряних війн» – СОІ).

Особливості соціально-економічного і політичного розвитку Євросоюзу наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. Проблема розширення Європейського Союзу в 90-ті роки. Розвиток правового простору «єдиної Європи». Технологічні. Валютні і політичні аспекти євроінтеграції. Маастріхтські домовленості 1991 р. Поглиблення інтеграційних процесів на початку ХХІ ст. Протиріччя європейської інтеграції. Перспективи дальшого розвитку інтеграційного процесу.

Література:

- Алатри П. Происхождение фашизма. Москва, 1961.
- Випперман В. Европейский фашизм в сравнении 1922–1985. Новосибирск, 2000.
- Газін П., Копилов А. О. Новітня історія країн Європи та Америки: 1918–1945. Кам'янець-Подільський, 1997.
- Гренвилл Дж. История XX века: Люди. События. Факты. Москва, 1996.
- Джонсон П. Современность: Мир с двадцатых по девяностые годы: В 2-х т. Москва, 1996.
- Желев Ж. Фашизм. Тоталитарное государство. Москва, 1991.
- История новейшего времени стран Европы и Америки: 1918–1945 / Под ред. Е. Ф. Язькова. Москва, 1989.
- Корнієнко П. С. Новітня історія країн Європи та Америки (1918–1945 рр.). Тернопіль, 2003.
- Новейшая история стран Европы и Америки, XX век: В 2-х ч. / Под ред. А. М. Родригеса. М. В. Пономарева. Москва, 2003.
- Хаффнер С. Революция 1918–1945 гг. в Германии: как это было в действительности. Москва, 1983.
- Язьков Е. Ф. История стран Европы и Америки в новейшее время: 1918–1945. Москва, 2000.
- Абрамов Ю. К. Феномен Рональда Рейгана. *Политические портреты*. Москва, 1989.
- Консерваторы у власти: опыт Великобритании. Москва, 1992.
- Кригер Дж. Рейган. Тетчер и политика упадка. Москва, 1988.
- Перегудов С. П. Тетчер и тетчеризм. Москва, 1996.
- США: консервативная волна. Москва, 1984.
- Неоконсервативная мысль в США. Москва, 1995.
- Европа* (журнал Европейского Союза). 2004–2006 гг.
- Единый Европейский акт. Договор о Европейском Союзе. Москва, 1994.
- Европейская социальная хартия. Москва, 1995.
- Европейский Союз: новый этап интеграции. Москва, 1996.
- Программа Европейского Союза ТОСИС. Санкт-Петербург. 1997.
- Маастрихтский договор. Москва, 1994.
- Основы права Европейского Союза. Москва. 1997.

Сучасна історія країн Центральної та Південно-Східної Європи

Основні тенденції розвитку держав Центрально-Східної Європи в міжвоєнну добу
Післявоєнний устрій Європи: проблема кордонів і Версальська система мирних договорів. Розпад держав-імперій, відступ імперського мислення, поява самостійних держав

(Польська Республіка, Чехословацька Республіка, Королівство Сербів, Хорватів і Словенців (з 1929 р. – Югославія), Австрія, Угорщина, Фінляндія, Литва, Латвія, Естонія), нове співвідношення сил на міжнародній арені як головний наслідок першої світової війни. Етапи розвитку Центрально-Східної Європи в міжвоєнні роки: 1918 – 1923 рр. – період післявоєнної нестабільності; 1924 – 1929 рр. – період стабілізації; 1929 – 1933 рр. – велика депресія, загроза економічної кризи; 1933 – 1939 рр. – назрівання другої світової війни, загострення протиріч між країнами, виникнення «торговельних війн» і міждержавних конфліктів.

Антиавторитарні рухи в країнах Центрально-Східної Європи в 1950–1960-х роках. Головні причини назрівання кризи в суспільному житті. Перехід Югославії до «самоврядного соціалізму». Антиурядові виступи робітників Східної Німеччини в червні 1953 р. Спроби лібералізації комуністичних режимів після смерті Й. Сталіна. Соціально-політична криза середини 50-х років у Польщі. Антитоталітарне повстання в Угорщині та його придушення. Соціально-політична криза Чехословаччини у 1968 році.

Політичний ландшафт країн Центрально-Східної Європи у 1980-х – на початку 1990-х рр. XX ст. Ерозія тоталітарних режимів після придушення «Празької весни» 1968 р. Прояви кризи «реального соціалізму»: нездатність «розвинутого соціалізму» забезпечити пристойний рівень життя населенню, втрата тотальності і розвиток вимушеного плюралізму. Роль творчої і наукової інтелігенції у відродженні громадського і духовного життя. Конфлікти держави з Церквою (Польща – 1956, 1965, 1968, 1970, 1976, 1980 рр. тощо). Діяльність самоврядної спілки «Солідарність» в Польщі (1980 р.). Утворення Угорського Демократичного Форуму (1987 р.) та Союзу Вільних Демократів (1988 р.) в Угорщині. Самоорганізація політичної опозиції в Болгарії. Утворення «гельсінських груп». Революції 1989 – 1991 рр. в країнах регіону. Причини краху комуністичних режимів. Радянський фактор у внутріполітичних процесах в країнах Центрально-Східної Європи.

Проблеми становлення і розвитку Союзної Республіки Югославії. Косовська криза та її наслідки. Утворення і розвиток Союзної Республіки Югославія. Ухвалення Конституції Сербії (вересень 1990 р.). Обрання президентом Сербії Слободана Мілошевича (грудень 1990 р.). Ухвалення рушення про континуїтет державного, міжнародного, правового та політичного статусу СФРЮ в новій спільній державі – Союзній республіці Югославія (СРЮ). Конфлікт на Балканах. Збройна боротьба боснійських сербів за відокремлення від БґАГ та приєднання до СРЮ. Оголошення Радою Безпеки ООН Сербію агресором та запровадження щодо неї широкомасштабних акцій (30 квітня 1992 р.). Загострення ситуації в Косові. Президентство самопроголошеної Республіки Косово лідера албанського національного руху Ібрагіма Ругова. Припинення громадянсько-етнічної війни в БґАГ. Укладення Дейтонської і Паризької мирних угод та Основного договору про Сремсько-Баранську область, рішення ради Безпеки ООН про часткову відміну економічних санкцій (вересень 1994 р.). Косовська криза. Розбудова у Косово „тіньової держави”. Сутички між албанськими бойовиками та сербськими силами правопорядку. Початок політичного діалогу (31 березня 1998 р.). 73-денне бомбардування Белграду та інших центрів Сербії авіацією НАТО. Падіння влади СПС, протести проти політики С.Мілошевича. Прихід до влади Воїслава Коштуніца. Скасування міжнародних санкцій проти СРЮ.

Література

- Газін В. П. Новітня історія країн Європи та Америки 1945–2003 роки. Київ, 2004.
- История стран Центральной и Юго-Восточной Европы XX века. Москва, 1997.
- Історія Центрально-Східної Європи/За ред. Л. Зашкільняка. Львів, 2001.
- Пономарев М. В., Смирнова С. Ю. Новая и новейшая история стран Европы и Америки: Учебное пособие для вузов: в 3-х ч. Москва, 2000. – Ч.3. Трансформация индустриальной цивилизации в период ГМК. Становлення постіндустріального общества.
- Постоловський Р. М., Пугач Є. П., Страшнюк С. Ю. Встановлення тоталітарних режимів у країнах Центральної та Південно-Східної Європи (1944 – 1953): Хрестоматія для студентів історичних факультетів вищих навчальних закладів України. Харків, 2000.
- Яровий В. І. Історія Західних і Південних слов'ян у XX столітті: Курс лекцій. Київ, 1996.
- Яровий В. І. Новітня історія країн Східної Європи. 40-ві – 90-ті роки XX століття: Курс лекцій. Київ, 1997.

Методика навчання історії

Поняття та сутність методики навчання історії. Завдання, зміст та структура курсу методики навчання історії. Сутність поняття «історичні знання». Структура історичних знань школярів. Компоненти навчального історичного матеріалу: конкретні історичні уявлення, історичні поняття, історичні факти, закономірності історичного розвитку. Історичні поняття як головний компонент історичного матеріалу. Історичні факти, їх роль у вивченні історії. Види історичних фактів. Історичні зв'язки та закономірності суспільного розвитку – головний компонент історичного матеріалу. Види історичних зв'язків; локальні, часові, причинно-наслідкові.

Психолого-педагогічна характеристика пізнавальних можливостей учнів у навчанні історії. Поняття про вміння в методиці навчання історії. Класифікація пізнавальних вмінь. Характеристика навчальних вмінь: локалізувати історичні події, співвідносити процеси з періодом, епохою, формацією на основі періодизації історії; працювати із різноманітними джерелами знань, пояснювати історичні факти на основі різнобічного вивчення джерел та застосування теоретичних знань виявляти сутність історичних явищ і оцінювати їх; викладати історичний матеріал наскрізним питанням курсу; конспектувати, тезувати, реферувати історичний матеріал. Етапи та методика формування вмінь та навичок учнів у навчанні історії.

Сутність міжпредметних зв'язків, їх роль у формуванні системи історичних знань, розумінні та засвоєнні загальнолюдських цінностей.

Поняття про комплекс методів, прийомів та засобів навчання історії: підходи до визначення понять «метод», «прийом», «засіб». Класифікації методів навчання історії: активні, пасивні, інтерактивні.

Засоби навчання: класифікація та характеристика. Друковані засоби навчання: Наочні засоби навчання.

Сутність словесного методу. Монолог та діалог у викладанні історії. Види усного викладу історичного матеріалу: класифікація та характеристика; вимоги до усного слова. Бесіда: класифікація та характеристики. Вимоги до проведення бесіди.

С у т н і с т ь п р а к т и ч н о г о м е т о д у н а в ч а н н я .
Поняття наочного навчання. Види та класифікація наочності. Історичні карти, їх класифікація та характеристики. Контурні карти. Карто-схеми. Прийоми роботи з історичними картами. Прийоми роботи з картини на уроках історії, типи картин, карикатура. Застосування опорних схем, конспектів, сигналів, таблиць у навчанні історії. Місце та роль історичних текстів у навчанні історії. Класифікація навчальних текстів. Методика роботи з документами на уроках історії: первинні і вторинні джерела, типологія джерел, класифікація документів. Прийоми та етапи роботи з документами.

Поняття урочної системи організації навчального процесу. Сучасні підходи до класифікації і типології уроків. Характеристика основних типів уроків історії. Форма уроку. Структура уроку. Конспект уроку та його елементи.

Інтерактивні технології у навчанні історії в школі. Особистісно-орієнтоване навчання

історії в школі, сутність та значення. Технологія кооперативного навчання. Технологія колективно-групового навчання. Технологія ситуативного моделювання. Технологія опрацювання дискусійних питань. Модульно-рейтингова технологія. Інтерактивний урок.

Функції та форми перевірки результатів навчання історії Первинний, поточний, періодичний, тематичний види перевірки результатів навчання історії. Прийоми усної та письмової перевірки знань та вмінь учнів. Тестова методика перевірки знань учнів. Технології оцінювання рівнів навчальних досягнень учнів з історії у контексті компетентісного підходу. Методика усної перевірки знань та вмінь учнів. Планування усної перевірки навчальних досягнень учнів на уроці комбінованого типу. Методика письмової перевірки навчальних досягнень. Перевірка навчальних досягнень учнів на уроці узагальнення та перевірки. Особливості підготовки та проведення уроків тематичного оцінювання.

Позакласна робота у вивченні історії. Основні напрями та форми позакласної роботи з історії. Організація краєзнавчої роботи. Методика підготовки та проведення виховних заходів з історичною тематикою. Методичні прийоми та засоби реалізації виховних завдань і можливостей курсу історії.

Особливості педагогічної діяльності вчителя історії; її зміст і структура. Викладання історії як творча діяльність вчителя. Сутність педагогічної творчості. Етапи професійного вдосконалення вчителя історії. Методична робота вчителя в школі, її форми. Основні напрямки самоосвіти вчителя історії. Методичні напрацювання вчителів історії України, методична періодика.

Література

- Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. *Офіційний вісник України*. 2012. № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ru/1392-2011-%D0%BF>
- Закон про освіту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи. Історія України. Всесвітня історія. Основи правознавства. К.: Освіта. 2013. 96с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>
- Наказ МОН про затвердження «Професійного стандарту вчителя закладу загальної середньої освіти». URL: [Nakaz_2736.pdf](#)
- Пометун О. Методика навчання історії в школі. К.: Генеза, 2006. 328 с.
- Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: [наук.-метод. посіб.]. К.: А.С.К., 2003. 192 с.
- Пометун Е.И. Школьное историческое образование в Украине: пути развития и проблемы. Луганск: Изд-во ВУГУ, 1995. 200 с.
- Українська історична дидактика. К.: Генеза, 2003. 267с.
- Гирич І. Українська історична освіта на початку ХХІ ст.: від обмежень філософії етноцентризму до концепції засвоєння «чужого» як «свого». *Історія в школах України*. 2009. № 5.
- Гуткевич С.О. Оніщенко І.Г. Світовий освітній простір: тенденції та перспективи розвитку в умовах глобалізації. Монографія. Київ, 2014. 205 с.
- Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н. П. Наволокова. Харків, 2009. 176 с. (Серія «Золота педагогічна скарбниця»).
- Комаров В. До питання про систему методів навчання історії в школі (загальнометодичний аспект). *Історія в школі України*. 2013. №5. С. 26-29.
- Курилів В. І. Методика викладання історії: Навч. посіб. Харків-Торонто, 2008.
- Мисан В Сучасний урок історії: типологія, структура, характеристика форм. *Історія в школі*. 2006. №2. С. 20-23; №3. С. 20-23.
- Островський В. Тестовий контроль і оцінювання навчальних досягнень учнів з історії в контексті компетентісного підходу. *Історія в школі України*. 2010. № 2. С.4-13.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Порядок оцінювання: конкурсний бал вступника оцінюється за шкалою від 100 до 200 балів. Вступне випробування проводиться у письмовій формі за тестовими технологіями. У ході вступного випробування вступник розв'язує 20 завдань.

1 рівень (високий): 200–180 балів виставляється вступникам, які в повному обсязі виконали завдання (тестові завдання), продемонстрували обізнаність з усіма поняттями, фактами, термінами; адекватно оперують ними при розв'язанні завдань; виявили творчу самостійність, здатність аналізувати факти, які стосуються наукових проблем. Усі завдання (тестові завдання) розв'язані (виконані) правильно, без помилок.

2 рівень (середній): 179–160 балів виставляється за умови достатньо повного виконання завдань (тестових завдань). Розв'язання завдань має бути правильним, логічно обґрунтованим, демонструвати творчо-пізнавальні уміння та знання теоретичного матеріалу. Разом з тим, у роботі може бути допущено декілька несуттєвих помилок.

3 рівень (достатній): 159–140 балів виставляється за знання, які продемонстровані в неповному обсязі. Вони, зазвичай, носять фрагментарний характер. Теоретичні та фактичні знання відтворюються репродуктивно, без глибокого осмислення, аналізу, порівняння, узагальнення. Відчувається, що вступник недостатньо обізнаний з матеріалом джерел із навчальної дисципліни та не може критично оцінити наукові факти, явища, ідеї.

4 рівень (низький): 139–100 балів виставляється за неправильну або поверхневу відповідь, яка свідчить про неусвідомленість і нерозуміння поставленого завдання. Літературу з навчальної дисципліни вступник не знає, її понятійно-категоріальним апаратом не володіє. Відповідь засвідчує вкрай низький рівень володіння програмним матеріалом.

Голова фахової атестаційної комісії

Ярослав ЯРОШ

Відповідальний секретар
приймальної комісії

Олег ДИКИЙ